

Rola Krajowego Systemu Wykrywania Skazań i Alarmowania w systemie zarządzania kryzysowego w Polsce

Ryszard FRYDRYCH – Ministerstwo Obrony Narodowej; Warszawa

Prosimy cytować jako: CHEMIK 2011, 65, 3, 166-170

Wstęp

W polityce bezpieczeństwa Polski, podobnie jak i innych państw, zaobserwować można stałą tendencję wzrostu znaczenia problematyki zarządzania kryzysowego, w tym ochrony cywilnej, planowania cywilnego, ochrony infrastruktury krytycznej oraz współpracy cywilnowojskowej.

Wiąże się to niewątpliwie z nowymi zagrożeniami, przed jakimi stoi nasz kraj, a także z rosnącą współzależnością poszczególnych sektorów gospodarki i całego życia społecznego od zaawansowanych technologii, systemów energetycznych, transportowych i teleinformatycznych. Zmienia się charakter współczesnych zagrożeń, a społeczeństwo polskie staje przed problemami nie tylko klęsk naturalnych, ale i technologicznych, a także aktów terroru.

Klasycznie postrzegane kryzysy – klęski żywiołowe, powodzie, wielkie pożary, awarie technologiczne, ustępują miejsca nowym zagrożeniom, takim jak: działania terrorystyczne, zakłócenia w funkcjonowaniu systemów informatycznych i energetycznych. Konieczna jest więc stopniowa ewolucja narodowego systemu bezpieczeństwa w kierunku tworzenia kompleksowych i zintegrowanych narzędzi zarządzania kryzysowego, umożliwiających równoczesne wykorzystanie komponentów militarnych i cywilnych, na każdym poziomie reagowania, tj.: międzynarodowym, krajowym i regionalnym, w odniesieniu do maksymalnie szerokiego spektrum zagrożeń.

Przemiany demokratyczne w Polsce po 1989 r. nie pozostały bez wpływu na problematykę zarządzania kryzysowego. Zmiana sytuacji geopolitycznej – koniec ery zimnowojennej, decentralizacja kraju, wprowadzenie trójstopniowego podziału administracyjnego, wprowadzenie gospodarki wolnorynkowej, przeobraziły sposób myślenia i wywołały publiczną debatę na temat funkcjonowania systemu oraz zasad budowania nowoczesnego systemu zarządzania kryzysowego.

Nowe okoliczności wymusiły nowe podejście do problematyki zarządzania kryzysowego. Wobec różnorodności zagrożeń i postępującej specjalizacji oraz profesjonalizacji administracji publicznej i jej służb, wyzwaniem, przed którym stało państwo polskie, była budowa i usprawnianie systemu zarządzania kryzysowego. System taki musi zapewniać efektywne działanie organów administracji publicznej w sytuacjach mających znamiona kryzysu. Poprzez efektywność należy tu rozumieć działania skuteczne, rozwiązujące problem, maksymalizujące pożądany efekt przy zaangażowaniu minimum środków. System spełniający te warunki powinien cechować się zintegrowaniem, czyli powiązaniem poszczególnych elementów w funkcjonalną całość.

Elementami w zarządzaniu kryzysowym są z jednej strony podmioty ratownicze, takie jak: straż pożarna, medyczne zespoły wyjazdowe, służby utrzymania porządku publicznego, czyli policja i straże miejskie, z drugiej zaś strony, władze administracji publicznej – wójtowie, starości, wojewodowie, czy wreszcie ministrowie i premier. Istotnymi podmiotami uczestniczącymi w zarządzaniu kryzysowym są Siły Zbrojne RP, a także prywatni przedsiębiorcy i organizacje pozarządowe.

Integrację systemu można postrzegać z co najmniej dwóch perspektyw. Po pierwsze, należy mówić o integracji poziomej, polegającej na skupieniu w jednym ośrodku koordynacyjnym wszystkich niezbędnych dla rozwiązania sytuacji kryzysowej sił i środków. Przykładowo, na poziomie rządowym, ten rodzaj integracji przejawia się w skupieniu wszystkich kompetencji z zakresu zarządzania kryzysowego w rękach Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Na poziomie wojewódzkim takim ośrodkiem koordynującym

decyzyjnym jest wojewoda mający do dyspozycji zespolone i niezespolone służby, inspekcje i straże. Drugi, równie istotny aspekt integracji systemu zarządzania kryzysowego, to integracja pionowa, dzięki której ośrodki decyzyjne ulokowane na kolejnych szczeblach podziału administracyjnego państwa tworzą spójną, połączoną więzami funkcjonalnymi, całość.

Dzięki niej możliwe jest przekazywanie informacji operacyjnych między poszczególnymi poziomami, a także, jeśli zajdzie taka potrzeba, wspierania działań podejmowanych na niższych szczeblach, przez szczebel wyższy. Integracji pionowej nie należy mylić z centralizacją. Wręcz przeciwnie, obowiązujący w Polsce model funkcjonowania systemu zarządzania kryzysowego, przy zachowaniu integracji pionowej systemu, zakłada znaczną decentralizację, przejawiającą się m.in. w zasadzie subsydiarności. Zgodnie z tą zasadą, działania z zakresu zarządzania kryzysowego realizowane są na możliwie najniższym poziomie, stosownie do kompetencji. Oznacza to, że sytuacją kryzysową na szczeblu powiatu będzie zajmował się starosta, a nie minister.

Ustawa o zarządzaniu kryzysowym

Ustawa o zarządzaniu kryzysowym z 27 kwietnia 2007 r. tworzy system zarządzania kryzysowego na wypadek wystąpienia zagrożeń wymagających podjęcia przez organy państwowe szczególnych działań w sytuacjach, które nie wyczerpują przesłanek wprowadzenia jednego ze stanów nadzwyczajnych (stanu wojennego, stanu wyjątkowego, stanu klęski żywiołowej). Pierwszym krokiem w sprawie budowania systemu zarządzania kryzysowego było uchwalenie ustawy o stanie klęski żywiołowej. Ciągle brakowało natomiast ustawy systemowej, która regulowałaby relacje i kompetencje poszczególnych szczebli administracyjnych państwa w sytuacjach kryzysowych, w momencie, gdy nie został ogłoszony stan klęski żywiołowej ani stan wyjątkowy. Ujęte w ustawie o zarządzaniu kryzysowym zapisy wypełniają lukę, która istniała na skutek uregulowania tylko działań organów administracji (służb, straży, inspekcji) w sytuacjach określanych jako normalne oraz sytuacjach nadzwyczajnych, z pominięciem wymienionych wcześniej sytuacji kryzysowych. Ustawa o zarządzaniu kryzysowym ma na celu poprawę stanu bezpieczeństwa powszechnego przez zwiększenie efektywności działania organów administracji publicznej w sytuacjach kryzysowych. Obszar bezpieczeństwa powszechnego obejmuje zarówno ochronę życia i zdrowia obywateli, jak również ochronę infrastruktury krytycznej. Instrumentem służącym osiągnięciu przez organy administracji publicznej właściwego poziomu przygotowania do działań w sytuacjach kryzysowych jest całokształt przedsięwzięć planistycznych, zdefiniowanych jako „planowanie cywilne”. Ustawa opisuje zadania administracji publicznej, Sił Zbrojnych oraz właścicieli i posiadaczy infrastruktury krytycznej, realizowane w sytuacjach kryzysowych, które rozumiane są jako stan narastającej destabilizacji, niepewności i napięcia społecznego, stwarzający zagrożenie, w szczególności dla integralności terytorialnej, życia, zdrowia, mienia, dziedzictwa kulturowego, środowiska lub infrastruktury krytycznej, w tym spowodowane zdarzeniem o charakterze terrorystycznym, charakteryzujący się możliwością utraty kontroli nad przebiegiem wydarzeń albo eskalacji zagrożenia. Ustawa określa rolę i zadania Prezesa Rady Ministrów, Rady Ministrów, poszczególnych ministrów i wojewodów, starostów (na potrzeby tej ustawy uzyskujących status organów, analogicznie jak to jest w przypadku przepisów ustawy o stanie klęski żywiołowej) i wójtów (burmistrzów i prezydentów miast).

Na mocy ustawy, na poziomie wojewódzkim, powiatowym i gminnym, powołane zostaną również zespoły opiniodawczo-doradcze, których podstawowym zadaniem będzie wspieranie wykonywania zadań z zakresu zarządzania kryzysowego przez właściwe organy administracji publicznej. Wprowadzenie w życie projektowanych zmian uporządkowało i jednocześnie usprawniło dotychczas funkcjonującą strukturę zespołów właściwych w sprawach reagowania kryzysowego, utworzonych na podstawie przepisów regulujących funkcjonowanie organów administracji publicznej w przypadku wystąpienia klęski żywiołowej. Ustawa o zarządzaniu kryzysowym nałożyła obowiązek powołania na każdym szczeblu administracji publicznej (resortów, wojewodów, starostów, wójtów/burmistrzów/prezydentów miast) centrów zarządzania kryzysowego. Na szczeblu centralnym utworzono Rządowe Centrum Bezpieczeństwa będące państwową jednostką budżetową podległą Prezesowi Rady Ministrów. Ponadto na każdym szczeblu administracji istnieją organy opiniodawczo-doradcze, którymi są zespoły zarządzania kryzysowego.

Ustawa wprowadziła również dwa nowe pojęcia: planowanie cywilne i infrastruktura krytyczna. Planowanie cywilne jest to całokształt przedsięwzięć planistycznych, stanowiący element zarządzania kryzysowego, w szczególności polegający na opracowywaniu planów, w tym planów reagowania kryzysowego, i programów mających na celu optymalne wykorzystanie dostępnych zasobów w sytuacjach zagrożeń oraz w czasie stanów nadzwyczajnych i w czasie wojny w zakresie zapobiegania sytuacjom kryzysowym, przygotowania do przejmowania nad nimi kontroli, a także reagowania w sytuacjach kryzysowych, odtwarzania infrastruktury krytycznej i przywracania jej pierwotnego charakteru.

Ustawa nałożyła obowiązek sporządzenia, na każdym szczeblu administracji, planu zarządzania kryzysowego, który musi zawierać charakterystykę zagrożeń, ocenę ryzyka ich wystąpienia, zadania i obowiązki uczestników zarządzania kryzysowego w formie siatki bezpieczeństwa, zestawienie sił i środków planowanych do wykorzystania w sytuacjach kryzysowych, a także procedury postępowania w tych sytuacjach.

Rola Ministerstwa Obrony Narodowej w systemie zarządzania kryzysowego

System zarządzania kryzysowego w Polsce nie byłby pełny jeśli nie uwzględniałby udziału w nim Sił Zbrojnych RP. Ich znaczenie zostało dostrzeżone przez autorów ustawy o zarządzaniu kryzysowym, którzy poświęcili Siłom Zbrojnym artykuł 25. Rola Sił Zbrojnych jest bardzo istotna, ze względu chociażby na posiadane siły i środki do reagowania na zagrożenia, które znajdują się w określonych czasach gotowości do użycia, oraz ekspertów dysponujących dużą wiedzą z zakresu problematyki reagowania na zagrożenia.

Zapisy ustawy pozwalają w sytuacji kryzysowej korzystać z tego potencjału, o ile użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub może okazać się niewystarczające. W takiej sytuacji Minister Obrony Narodowej, na wniosek wojewody, może przekazać do jego dyspozycji pododdziały lub oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, wraz ze skierowaniem ich do wykonywania zadań z zakresu zarządzania kryzysowego. Elementy te mogą być przekazane do dyspozycji wojewody w składzie etatowym albo jako tworzone doraźnie zgrupowania zadaniowe, i uczestniczyć w realizacji zadań, stosownie do ich przygotowania specjalistycznego, zgodnie z wojewódzkim planem zarządzania kryzysowego, przy czym dysponowanie nimi odbywa się na zasadach określonych w regulaminach wojskowych i według procedur obowiązujących w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Stosownie do tego użycie Sił Zbrojnych do realizacji zadań z zakresu zarządzania (reagowania) kryzysowego posiada ograniczenia określone przez ustawodawcę. Otóż użycie Sił Zbrojnych w sytuacji kryzysowej nie może zagrozić ich zdolności do realizacji zadań wynikających z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i ratyfikowanych umów międzynarodowych.

W przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej, Siły Zbrojne mogą realizować szereg niezwykle istotnych zadań, takich jak:

- współudział w monitorowaniu zagrożeń

- wykonywanie zadań związanych z oceną skutków zjawisk zaistniałych na obszarze występowania zagrożeń
- wykonywanie zadań poszukiwawczo-ratowniczych
- ewakuowanie poszkodowanej ludności i mienia
- wykonywanie zadań mających na celu przygotowanie warunków do czasowego przebywania ewakuowanej ludności w wyznaczonych miejscach
- współudział w ochronie mienia pozostawionego na obszarze występowania zagrożeń
- izolowanie obszaru występowania zagrożeń lub miejsca prowadzenia akcji ratowniczej
- wykonywanie prac zabezpieczających, ratowniczych i ewakuacyjnych przy zagrożonych obiektach budowlanych i zabytkach
- prowadzenie prac wymagających użycia specjalistycznego sprzętu technicznego lub materiałów wybuchowych będących w ich zasobach
- usuwanie materiałów niebezpiecznych i ich unieszkodliwianie, z wykorzystaniem sił i środków będących na ich wyposażeniu
- likwidowanie skażeń chemicznych oraz skażeń i zakażeń biologicznych
- usuwanie skażeń promieniotwórczych
- wykonywanie zadań związanych z naprawą i odbudową infrastruktury technicznej
- współudział w zapewnieniu przejeźdności szlaków komunikacyjnych
- udzielanie pomocy medycznej i wykonywanie zadań sanitarno-higienicznych i przeciwepidemicznych.

Szereg tych zadań było realizowane w trakcie ubiegłorocznych powodzi, ale nie tylko. Warto przypomnieć udział pododdziałów Wojsk Chemicznych w likwidacji skażeń spowodowanych iperytem w Bornem Suliniowie (woj. zachodniopomorskie), która miała miejsce w sierpniu 2009 r.

Jak już wcześniej wspomniano ustawa o zarządzaniu kryzysowym nakłada na ministrów, do których zakresu działania należą sprawy związane z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego, tworzenie centrów zarządzania kryzysowego. Takie centrum zostało też utworzone w resorcie obrony narodowej, decyzją Ministra Obrony Narodowej nr 245/MON z dnia 7 lipca 2010 r. w sprawie utworzenia Centrum Zarządzania Kryzysowego Ministerstwa Obrony Narodowej, i zaczęło funkcjonować z dniem 1 stycznia 2011 r. po przejściu praw i obowiązków istniejącej dotychczas Dyżurnej Służby Operacyjnej Sił Zbrojnych RP.

Centrum Zarządzania Kryzysowego MON jest więc nową komórką organizacyjną w strukturach ministerstwa, ale wykorzystującą w swojej działalności potencjał i wiedzę wcześniej istniejącej DSO SZ RP. Sformowanie Centrum Zarządzania Kryzysowego MON na bazie istniejącej dotychczas Dyżurnej Służby Operacyjnej ułatwi płynne wdrożenie się do wykonywania stawianych zadań, umożliwi pełne wykorzystanie, dotychczas pracującego w DSO, doświadczonego personelu, a także przystosowanej do realizacji zadań infrastruktury oraz wyposażenia specjalistycznego. Centrum będzie realizowało zadania wynikające z zapisów ustawy, czyli planowanie i koordynowanie użycia wojska w sytuacjach kryzysowych, wymiana informacji z podobnymi komórkami organizacyjnymi w krajach UE i NATO, a także monitorowanie bieżącej działalności szkoleniowo-operacyjnej jednostek wojskowych.

Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania

Siły Zbrojne w systemie zarządzania kryzysowego państwa pełnią jednak większą rolę niż ta, która jest określona w ustawie. Związana jest ona z utworzeniem w 2006 r. na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16. października br. w sprawie systemów wykrywania skażeń i właściwości organów w tych sprawach Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania. Geneza utworzenia krajowego systemu wynikała z sytuacji, która istniała w Polsce. Otóż w odpowiedzi na zagrożenie skażeniami, które mogą być wywołane między innymi aktami terroru, tworzone i utrzymywane były, i są nadal wyspecjalizowane służby, przeznaczone do reagowania na te zagrożenia. Wśród nich występują jednostki do wykrywania zagrożeń, jednostki do ostrzegania i alarmowa-

nia ludności, jednostki prowadzące działania ratownicze i interwencyjne oraz jednostki analityczne prowadzące ocenę sytuacji skażeń, sporządzające prognozy ich rozprzestrzeniania się oraz proponujące podejmowanie konkretnych działań ratowniczych i profilaktycznych. Jednostki takie na terenie Rzeczypospolitej Polskiej podlegają różnym resortom. W Siłach Zbrojnych RP (resort obrony narodowej) funkcjonuje System Wykrywania Skażeń SZ RP, w strukturze którego występują jednostki wykrywania zagrożeń (monitoringu), laboratoria oraz Ośrodki Analizy Skażeń będące ogniwami analitycznymi. Kolejnym resortem, w ramach którego działają służby przeznaczone do reagowania na zagrożenia skażeniami, jest resort spraw wewnętrznych i administracji; tu największe możliwości ma Państwowa Straż Pożarna, w strukturze której występują jednostki ratownictwa chemicznego. Straż Graniczna może prowadzić detekcję wwożonych materiałów promieniotwórczych, za pomocą specjalistycznego sprzętu, w który wyposażone są przejścia graniczne. Nie sposób pominąć tu Policji, która choć nie ma możliwości detekcji skażeń, to może prowadzić działania interwencyjne i zabezpieczające rejon zdarzenia. W ramach resortu zdrowia funkcjonują sieci i systemy nadzoru epidemiologicznego oraz kontroli chorób zakaźnych. Działalność w tym zakresie prowadzi głównie Państwowa Inspekcja Sanitarna. W systemie ochrony przed skażeniami niezmiernie ważną rolę pełnią instytucje podległe, lub nadzorowane, przez resort ochrony środowiska. Państwowa Agencja Atomistyki prowadzi działalność związaną z bezpieczeństwem radiacyjnym kraju, a Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej opracowuje dane meteorologiczne, na podstawie których można prognozować sytuację skażeń. Resortowi infrastruktury podlega Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa, która posiada także możliwości w zakresie wykrywania skażeń na morzu. Niezmiernie ważne dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa i obywateli w zakresie ochrony przed skażeniami są, nadzorowane przez wojewodów, wojewódzkie systemy wykrywania i alarmowania oraz wojewódzkie systemy wczesnego ostrzegania o zagrożeniach. Funkcjonowanie tych elementów wydatnie zwiększa bezpieczeństwo państwa i obywateli, jednak różna podległość, oraz odmienne procedury działania, powodowały niejednokrotnie różnorodne problemy we współdziałaniu. Brakowało odpowiednich regulacji prawnych określających zasady współpracy, która często opierała się tylko na dwustronnych porozumieniach. Skoordinowanie ich działania stało się więc koniecznością. Wyzwanie było tym większe, że wypełnianie przez nie ustawowych obowiązków, oraz zobowiązań międzynarodowych, nie pozwalało głęboko ingerować w przyjęte wcześniej rozwiązania.

Próbaą przezwyciężenia tych problemów było wymienione wcześniej rozporządzenie Rady Ministrów. Na jego mocy utworzony został Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania (KSWSiA) w skład którego weszły:

- Systemy wykrywania i alarmowania o skażeniach:
 - system wykrywania skażeń Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej – nadzorowany przez Ministra Obrony Narodowej
 - sieci i systemy nadzoru epidemiologicznego i kontroli chorób zakaźnych w kraju oraz krajowe punkty kontaktowe dla międzynarodowych systemów nadzoru nad zagrożeniami zdrowia lub życia dużych grup ludności – nadzorowane przez ministra właściwego do spraw zdrowia
 - system stacji wczesnego wykrywania skażeń promieniotwórczych i placówek prowadzących pomiary skażeń promieniotwórczych, których działania koordynuje Prezes Państwowej Agencji Atomistyki
 - nadzorowane przez wojewodów wojewódzkie systemy wykrywania i alarmowania oraz wojewódzkie systemy wczesnego ostrzegania o zagrożeniach
 - nadzorowany przez ministra właściwego do spraw gospodarki morskiej system alarmowania o zagrożeniach i skażeniach, określony w Krajowym Planie Zwalczania Zagrożeń i Zanieczyszczeń Środowiska Morskiego.
- Organy i jednostki organizacyjne dokonujące analizy i oceny sytuacji skażeń oraz dokonujące opracowywania, ogłaszania i wprowadzania działań interwencyjnych:

- jednostki organizacyjne prowadzące działania interwencyjne w sytuacji wystąpienia skażeń – nadzorowane przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych i administracji
- formacje obrony cywilnej, przeznaczone do monitoringu, wykrywania i rozpoznania skażeń oraz alarmowania o skażeniach
- inne organy i jednostki organizacyjne dokonujące obserwacji, pomiarów i powiadamiania o skażeniach na terenie kraju, włączone do systemów na podstawie umów i porozumień.

Systemy te funkcjonują lub są uruchamiane, i rozwijane, w ramach jednolitego systemu wykrywania skażeń i alarmowania zwanego właśnie Krajowym Systemem Wykrywania Skażeń i Alarmowania, którego celem jest zapewnienie współdziałania systemów realizujących zadania w zakresie monitorowania, wykrywania i alarmowania o skażeniach na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, poprzez osiągnięcie jednolitości funkcjonowania oraz wzajemnej interoperacyjności. Jednocześnie Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania jest źródłem informacji o skażeniach w ramach systemu zarządzania kryzysowego. Odbiorcą informacji jest, utworzone na podstawie Ustawy o zarządzaniu kryzysowym, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa.

Do zadań Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania należy:

- realizacja sojusznicznych zobowiązań Rzeczypospolitej Polskiej oraz zobowiązań wynikających z ratyfikowanych porozumień międzynarodowych, w zakresie obserwacji, pomiarów, analiz, prognozowania i powiadamiania o skażeniach na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej – zadanie to realizowane jest przez resorty oraz jednostki organizacyjne wchodzące w skład Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania, zgodnie z obowiązującymi uregulowaniami prawnymi
- wprowadzanie przedsięwzięć dotyczących ochrony przed skażeniami i związanych z tym stanów alarmowych, których wprowadzanie realizowane jest na polecenie Prezesa Rady Ministrów
- monitorowanie, wykrywanie i rozpoznawanie skażeń, umożliwiające natychmiastowe stwierdzenie wzrostu poziomu skażeń – opierając się na standardach i normach krajowych – prowadzone jest przez resortowe elementy Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania, na podstawie obowiązujących uregulowań prawnych
- ostrzeganie i alarmowanie ludności lub Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej o skażeniach – realizują elementy KSWSiA do tego przeznaczone
- opracowywanie ocen eksperckich stanu zagrożenia skażeniami i przygotowywanie zaleceń postępowania ochronnego – realizowane przez zespoły ekspertów działające w ramach resortowych elementów KSWSiA
- doradztwo specjalistyczne w zakresie metodyki ograniczania zasięgu i skutków oddziaływania skażeń – realizowane przez zespoły ekspertów działające w ramach resortowych elementów KSWSiA
- uruchamianie systemów wykrywania i alarmowania o skażeniach ludności lub Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz uruchamianie działań interwencyjnych – zadanie to realizowane jest zgodnie z procedurami obowiązującymi w poszczególnych elementach KSWSiA.

Rozporządzenie nie zmienia podległości poszczególnych elementów KSWSiA, nadaje jednak Ministrowi Obrony Narodowej szczególne uprawnienia. Otóż sprawuje on nadzór i koordynuje funkcjonowanie krajowego systemu za pomocą Centrum Dyspozycyjnego, którego rolę pełni Centralny Ośrodek Analizy Skażeń. W przypadku jego uruchomienia, CD KSWSiA zapewnia koordynację działania systemów tworzących KSWSiA. Rozwiązanie takie pozwala zamknąć obieg informacji pomiędzy poszczególnymi elementami KSWSiA, ponieważ Centrum Dyspozycyjne ma kompetencje do ich pozyskiwania i przekazywania do każdego elementu KSWSiA. Niezwykle ważne jest to, że dzięki przyjętej w rozporządzeniu regulacji, systemy wchodzące w skład Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania działają w sposób zapewniający jednolitość ich funkcjonowania oraz wzajemną interoperacyjność w szczególności w zakresie obiegu i wymiany informacji, stosując w tym celu:

- takie same metodyki, procedury obserwacji i pomiarów skażeń
- takie same formaty meldunków i informacji o skażeniach
- identyczne procedury przekazywania meldunków i informacji
- jednolity schemat obiegu i wymiany informacji.

Wymiana informacji o zdarzeniach pomiędzy elementami Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania prowadzona jest za pomocą sformalizowanych meldunków, których zasady sporządzania określa opracowany przez uczestników krajowego systemu, i zatwierdzony przez Ministra Obrony Narodowej, „Plan współdziałania jednostek organizacyjnych wchodzących w skład Jednolitego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania”. Plan reguluje również zasady współdziałania, określa schematy obiegu informacji o skażeniach, a także szczegółowe procedury postępowania. Ponadto plan określa jednostki wiodące odpowiedzialne za zbieranie i przekazywanie informacji w podległych systemach i przekazywanie ich do Centrum Dyspozycyjnego. Jednostkami tymi są:

1. Departament Spraw Obronnych Ministerstwa Zdrowia
2. Punkt Kierowania Systemem Wykrywania Skażeń Sił Zbrojnych RP
3. Morskie Ratownicze Centrum Koordynacyjne
4. Centrum ds. Zdarzeń Radiacyjnych PAA
5. Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności
6. Wojewódzkie Centra Zarządzania Kryzysowego
7. Główny Sztab Policji
8. Centrum Koordynacji Działań SG.

Od czasu wejścia w życie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 października 2006 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i właściwości organów w tych sprawach, realizowane są zamierzenia szkoleniowe oraz inne przygotowujące krajowy system do działania.

Już na początku 2007 r. przeprowadzono warsztaty poprzedzające wdrożenie postanowień tego rozporządzenia w życie, powołano międzyresortowy Zespół do przygotowania i wdrożenia przedsięwzięć zapewniających funkcjonowanie KSWSiA, a także opracowano, wymieniony wcześniej, plan współdziałania, który jest podstawowym dokumentem określającym zasady działania poszczególnych resortowych systemów w ramach KSWSiA. Warsztaty stały się zamierzeniem organizowanym cyklicznie. Kolejne ich edycje odbyły się w latach 2008, 2009 i 2010. Są one jedynym forum w kraju, na którym kompleksowo poruszane są zagadnienia dotyczące problematyki ochrony przed skażeniami. Służą również wymianie doświadczeń i rozwiązywaniu problemów z zakresu funkcjonowania KSWSiA.

Szkolenie krajowego systemu realizowane jest w cyklu trzyletnim podczas treningów i ćwiczeń. Oznacza to, że po dwóch kolejnych treningach przeprowadzane jest ćwiczenie. Treningi, podczas których można było ocenić funkcjonowanie krajowego systemu, były przeprowadzone w listopadzie 2007 i 2008 r. oraz we wrześniu 2010 r. Ich tematem było „Działanie wybranych elementów KSWSiA w warunkach zagrożenia skażeniami i skażeń”. Najważniejszym zamierzeniem szkoleniowym było jednak pierwsze ćwiczenie krajowego systemu.

Zostało ono przeprowadzone w dniach 27–29 października 2009 r. i miało kryptonim PATROL 09, a jego głównym celem było doskonalenie funkcjonowania wybranych elementów wchodzących w skład Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania podczas działania w warunkach zagrożenia skażeniami i skażeń. Miało ono zasięg ogólnopolski. W ćwiczeniu wzięli udział przedstawiciele pięciu resortów (Obrony Narodowej, Spraw Wewnętrznych i Administracji, Zdrowia, Infrastruktury i Środowiska), systemów zarządzania kryzysowego województw oraz Państwowej Agencji Atomistyki. W sumie uczestniczyło w nim 217 jednostek organizacyjnych krajowego systemu oraz zaangażowanych było 1600 osób.

Na potrzeby ćwiczenia opracowano scenariusz, w którym założono, że ugrupowania ekstremistów, posiadają technologie oraz zdolności do wyprodukowania i użycia środków uznawanych za Broń Masowego Rażenia, które może spowodować jej użycie w związku z zaangażowaniem kraju w walkę z międzynarodowym terroryzmem. Wydarzenia, które miały miejsce tzn. udokumentowane próby przemytu i użycia tych środków, potęgowały poczucie zagrożenia wśród obywateli. W zaistniałej sytuacji

kryzysowej, Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego podjął decyzję o uruchomieniu Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania. Podczas ćwiczenia zrealizowano szereg zagadnień szkoleniowych wśród których do najważniejszych należy:

- uruchomienie systemów wchodzących w skład KSWSiA oraz Centrum Dyspozycyjnego KSWSiA
- sprawdzenie obiegu informacji oraz gotowości systemów w relacjach KSWSiA
- prowadzenie analizy danych otrzymywanych z ogniw KSWSiA oraz prognozowanie sytuacji skażeń
- opracowanie ocen eksperckich stanu zagrożenia skażeniami i przygotowanie zaleceń postępowania ochronnego
- Opracowywanie, w uzgodnieniu z elementami wchodzącymi w skład krajowego systemu, propozycji i wniosków dotyczących utrzymywania odpowiednich sił i środków w gotowości do podjęcia działań oraz ich uruchamiania
- pobranie prób materiałów skażonych biologicznie, chemicznie i promieniotwórczo oraz ich specjalistyczna analiza laboratoryjna w Mobilnym Laboratorium OPBMR
- koordynacja działań elementów KSWSiA.

W ramach przedmiotowego ćwiczenia rozgrywano również epizody praktycznego działania, gdzie zaangażowane były konkretne służby przeznaczone do prowadzenia działań ratowniczych i interwencyjnych. I tak, na terenie I. Brygady Pancerniej – reagowanie na podejrzenie epidemii nieznanej choroby – ćwiczyły elementy podległe Inspektoratowi Wojskowej Służby Zdrowia.

Na terenie Krajowego Składowiska Odpadów Promieniotwórczych w Różanie procedury działania, w przypadku zaistnienia wypadku drogowego, w wyniku którego nastąpiło skażenie materiałem promieniotwórczym osób i terenu, ćwiczyły jednostki Państwowej Straży Pożarnej oraz Państwowej Agencji Atomistyki. Próby na miejscu zdarzenia pobierał zespół pobierania prób radiologicznych z COAS.

Na redzie Portu Świnoujście, Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa we współdziałaniu z pododdziałami chemicznymi z Marynarki Wojennej, ćwiczyła prowadzenie akcji ratowniczej na statku, który zderzył się z inną jednostką. W wyniku zdarzenia powstał pożar oraz skażenie chemiczne.

Kolejny epizod praktycznego działania rozegrany został w Brodnicy. Ćwiczone tam były procedury postępowania i prowadzenia działań ratowniczych w przypadku powstania wycieku dużej ilości toksycznych środków przemysłowych w transporcie kolejowym.

Największe siły zaangażowane były jednak podczas epizodu rozgrywanego na stacji Młociny Metra Warszawskiego. Zgodnie z założeniami scenariusza ćwiczenia, na stacji tej miał miejsce atak terrorystyczny z wykorzystaniem wysokotoksycznych związków chemicznych. Na miejscu działały specjalistyczne jednostki Państwowej Straży Pożarnej, Państwowego Ratownictwa Medycznego, Centrum Reagowania Epidemiologicznego Sił Zbrojnych RP oraz Zespół Pobierania Prób Chemicznych z COAS.

Służby ratownicze oraz inne specjalistyczne jednostki zaangażowane do działań podczas tych epizodów wykonały swoje zadania w sposób właściwy co pozwoliło wydatnie zwiększyć efektywność działania tych służb oraz skorzystać z szerokiej gamy możliwości, jaką dawała ich obecność: od ewakuacji poszkodowanych, poprzez rozpoznanie i likwidację skażeń, aż do udzielenia pomocy medycznej.

Wnioski i spostrzeżenia wypływające z przebiegu ćwiczenia wskazują, że przyjęty kierunek działania, mający na celu zacieśnienie współpracy elementów przeznaczonych do reagowania na zagrożenia związane ze skażeniami jest słuszny. Pomimo, że krajowy system wymaga doskonalenia, możemy stwierdzić, że najważniejsze cele, które przyświecały jego utworzeniu są systematycznie osiągnięte.

Dzięki pracy Centrum Dyspozycyjnego, udało się skoordynować działanie różnych systemów i służb. Coraz lepiej rozumiane są, i stosowane, procedury wymiany informacji używane w krajowym systemie. Wszystkie ośrodki pełniące rolę centrów zarządzania kryzysowego różnego szczebla wywiązały się ze swoich zadań dobrze, podobnie jak służby ratownicze,

w miejscach rozgrywania epizodów. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w tych miejscach udało się współpraca wielu różnych służb, zarówno cywilnych jak i wojskowych.

Perspektywy rozwoju krajowego systemu

Przyszłość KSWSiA, to ciągłe doskonalenie tego, co udało się już wypracować. W tym celu podjęto konkretne działania. Powołany został międzyresortowy Zespół ds. doskonalenia i funkcjonowania KSWSiA. Jego główne zadania, to nowelizacja aktów prawnych regulujących funkcjonowanie krajowego systemu, ale także wprowadzanie nowych rozwiązań organizacyjnych, proceduralnych oraz technicznych, a wynika to z wniosków wypracowanych podczas treningów i ćwiczenia. Najważniejsze zadanie, to znówelizowanie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 października 2006 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń oraz właściwości organów w tych sprawach, i dostosowanie jego zapisów do zapisów Ustawy o zarządzaniu kryzysowym. Kolejnym ważnym zadaniem jest aktualizacja „Planu współdziałania jednostek organizacyjnych wchodzących w skład jednolitego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania”. Doświadczenia z trzech treningów oraz ćwiczenia pozwalają wyciągnąć wnioski i bardziej szczegółowo opisać zasady funkcjonowania oraz procedury obowiązujące w krajowym systemie.

Z technicznego punktu widzenia niezmiernie istotne jest wyposażenie, w pierwszej kolejności SWS SZ RP, a następnie elementów układu pozamilitarnego wchodzących w skład KSWSiA, w system informatyczny służący do automatycznego przetwarzania informacji o skażeniach i przesyłania jej w sieci. Rekomendowanym systemem, zalecanym przez Szefa OPBMR i opracowywanym w Centrum Informatyki i Łączności ON przy współudziale Centralnego Ośrodka Analizy Skażeń, jest System Informatyczny PROMIEN.

Jest on przeznaczony do wspomagania procesu podejmowania decyzji w warunkach skażeń, co jest realizowane poprzez możliwości programu w zakresie:

- przechowywania i tworzenia meldunków NBC oraz meteorologicznych
- wymiany informacji pomiędzy elementami Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania
- zobrazowania na mapie cyfrowej meldunków NBC, położenia wojsk i obiektów operacyjnego przygotowania terenu, w tym obiektów stanowiących zagrożenie skażeniami
- generowania obrazu sytuacji skażeń
- prowadzenia kalkulacji niezbędnych do oceny sytuacji skażeń
- ostrzegania i alarmowania o skażeniach.

W ramach rozwoju KSWSiA zakłada się stworzenie zautomatyzowanej sieci wymiany informacji wspomaganą specjalistycznym oprogramowaniem do prowadzenia analiz. Rolę oprogramowania stanowiącego „nerw” systemu spełniać będzie system PROMIEN, a rolę wspomagającą pełnić będą geoprzestrzenne bazy danych wykonane w technologii GIS. Technologia ta pozwala na zarządzanie informacją zlokalizowaną w przestrzeni i oferuje narzędzia do jej analizy i wizualizacji, niezależnie od tego, z jaką dziedziną wiedzy mamy do czynienia. GIS, to odpowiednio zorganizowana baza danych o obiektach i zjawiskach oraz oprogramowanie, które umożliwia prowadzenie wszelkich złożonych analiz i informacji charakteryzujących te obiekty. Systemy Informacji Geograficznej, podobnie jak każda baza danych, pozwalają na uporządkowanie, ujednoczenie i usystematyzowanie danych. Informacje o lokalizacji pozwalają na wizualizację informacji na mapie. System komend pozwala na zarządzanie, przetwarzanie i analizowanie danych tak, aby produkt finalny spełniał oczekiwania użytkownika i co najważniejsze, odpowiadał na postawione zapytania. Rozdział informacji na warstwy tematyczne pozwala czerpać tylko te dane, które są aktualnie potrzebne. Systemy GIS pozwalają wyselekcjonować tylko niezbędne informacje; stworzenie mapy, która w każdej chwili może być wydrukowana. GIS to system otwarty, tj. raz wprowadzone dane można ciągle aktualizować, a cały system rozbudowywać.

Rozwiązania GIS stosowane są obecnie w Centralnym Ośrodku Analizy Skażeń (Centrum Dyspozycyjnym KSWSiA) oraz części Wojewódzkich

Centrów Zarządzania Kryzysowego. W CD KSWSiA, w ubiegłym roku, powstał projekt bazy danych (geobazy) zawierającej graficzne zobrazowanie elementów wchodzących w skład KSWSiA, pozwalający na szybki dostęp do informacji o ich rozlokowaniu, do danych teled adresowych i możliwościach reagowania na zdarzenia, w wyniku których powstają zagrożenia skażeniami.

Kolejnym kluczowym projektem jest geobaza zawierająca najważniejsze na terenie Polski zakłady dużego i zwiększonego ryzyka, wykorzystujące w procesie produkcji lub przechowywujące toksyczne środki przemysłowe. Dzięki niej możliwe jest prowadzenie analiz i ocen zagrożenia skażeniami pochodzącymi z tych zakładów. Umieszczenie w geobazie informacji o elementach infrastruktury i ludności, pozwala określić wpływ powstałych skażeń na te elementy.

Aktualnie w COAS prowadzone są prace związane z przygotowaniem graficznego zobrazowania elementów Centralnej Bazy Danych Niebezpiecznych Substancji Chemicznych w środowisku GIS.

Podsumowanie

Jak już wspomniano, we współczesnym świecie obserwujemy wzrost znaczenia problematyki zarządzania kryzysowego. Przyjęte w Polsce rozwiązania z tego zakresu lokują nas w czołówce państw, pod względem przygotowania do reagowania na sytuacje kryzysowe. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywa Ustawa o zarządzaniu kryzysowym, której zapisy nakładają obowiązek przygotowania się na takie sytuacje.

Dzięki utworzeniu Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania zwiększyło się bezpieczeństwo państwa i jego obywateli w przypadku zaistnienia sytuacji zagrożenia skażeniami. W ostatnich latach takie zagrożenie jest bardzo poważnie rozpatrywane. Wspólne działanie różnych systemów w ramach KSWSiA pozwala efektywniej wykorzystać ich możliwości podczas reagowania na takie zagrożenie.

Utworzenie Centrum Dyspozycyjnego pozwoliło zamknąć obieg informacji, który stanowi podstawę każdego działania oraz skoordynować funkcjonowanie elementów tworzących krajowy system. Rozwiązanie to stanowi odpowiedź na wyzwania i zagrożenia naszych czasów oraz pozwala kompleksowo spojrzeć na problematykę z zakresu ochrony przed skażeniami, a także wspólnie podejmować działania w przypadku wystąpienia zagrożenia. Podjęte działania, zmierzające do poprawy funkcjonowania krajowego systemu, powinny poprawić jego skuteczność, co zostanie zweryfikowane podczas treningu w 2011 r. oraz ćwiczenia w 2012 r., które sprawdzi także gotowość elementów KSWSiA do prowadzenia działań podczas Mistrzostw Europy w piłce nożnej (Euro 2012).

Gen. bryg. Ryszard FRYDRYCH jest absolwentem Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Chemicznych, Akademii Sztabu Generalnego, Akademii Obrony Narodowej oraz Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Zajmował stanowiska szefa Wydziału Analizy Skażeń w Centralnym Ośrodku Analizy Skażeń, zastępcy szefa Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia, szefa Wojsk Chemicznych w Dowództwie Wojsk Lądowych. Od 2008 r. kieruje Szefostwem Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia. Zainteresowania: historia starożytna. Wielokrotnie reprezentował Siły Zbrojne podczas międzynarodowych konferencji dotyczących realizacji postanowień „Konwencji o Zakazie Broni Chemicznej”. Uczestnik spotkań roboczych, określających kierunki rozwoju Systemu Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia wojsk państw NATO. Inicjator przedsięwzięć mających na celu minimalizowanie skutków oddziaływania broni masowego rażenia, w tym toksycznych środków przemysłowych, na wojska działające w ramach operacji Sojuszu. Jest autorem Norm Obronnych regulujących funkcjonowanie Systemu Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia w Siłach Zbrojnych RP, jak również artykułów publikowanych w periodykach wojskowych takich jak: *Mysł Wojskowa* i *Polska Zbrojna*. Wyrażone w nich myśli stanowią bardzo dobry przykład podejmowanych tematów z dziedziny obrony przed bronią masowego rażenia, które na forum międzynarodowym traktowane są obecnie jako działania priorytetowe.